

Heinrich Assel

Elementare Christologie. Gütersloh: Güterloher Verlagshaus, 2020. Bd 1, *Versöhnung und neue Schöpfung*, 542 s., bd. 2, *Der gegenwärtig erinnerte Jesus*, 360 s., bd. 3, *Inkarnation des Menschen und Menschwerdung Gottes*, 431 s. € 98,00.

Heinrich Assel, professor i systematisk teologi ved universitetet i Greifswald, har skrevet en trebinds kristologi, som udkom i sensommeren 2020. Værket er frugten af mange års forskning og forener Assels arbejde med både sprogfilosofi og -teologi, reformatorisk teologi og lutherreception, jødisk filosofi og bibelsk teologi.

Det elementære ved *Elementare Christologie* ligger ikke i formen (der er ikke tale om en grundbog), men betegner derimod især konkrete og erfarnde ansatsfelter for kristologien, hvor kristusbekendelsens orienterende kraft kommer til udfoldelse. Her er tale om et afsæt ved den kristne tros praksisformer, som ikke er begrænset til fx gudstjeneste, men også – politisk teologisk – kan omfatte forsoningspraksisser i det offentlige og politiske liv (som eksempel henvises i §2 til forsoning mellem Polen og Tyskland, hvor EKD's såkaldte Ostdenkschrift fra 1965 gjorde brug af teologisk forsoningsetik, 73f, 81ff.). En vigtig komponent i Assels tilgang er derfor *orienteringshermeneutik*, som han beskriver i diskussion med og i differentieret, kritisk tilslutning til Ingolf Dalferths bestemmelser af begivenhedshermeneutik (i bl.a. Dalferth, *Wirrendes Wort* fra 2018 (bd. 1, 39-43)).

Et centralt ansatspunkt er således *navnet* "Jesus Kristus" – som i denne funktion konsekvent skrives med kapitæler – og brugen af det i troens sprogformer (i fortsættelse af den navneteologi, som Assel i lighed med Günter Bader og inspireret af jødisk filosofi har arbejdet med). Det har som følge, at der ikke kun må spørges til troens grund og genstand – dens hvorfor og hvad, jf. bl.a. M. Kähler, se bd.1, 25), men også dens hvor og hvornår. Assel henviser her til betydningen af Jesu fravær og nærvær i praktiske og sproglige orienteringsstrukturer, som dermed indbefatter bl.a. erindring ("Vergegenwärtigung" eller "gegenwärtig erinnern", bd. 1, 25f, jf. titlen på bd. 2) og gentagelse. Afsættet i orienteringsstrukturer betyder bl.a., at det som et aspekt af kristologisk regnskabsaflæggelse bliver relevant at inddrage kristologi-skepsis og kristologikritik, som netop problematiserer denne orienterende virkning – det kan være fra enten teistisk eller feministisk-teologisk side, men også og ikke mindst fra jødisk religionsfilosofi, som Assel inddrager som løbende samtalepartner (bd. 1, 22f; 61ff).

Afsættet i orienteringsstrukturer har også betydning for bibelhermeneutikken, som står centralt i værket. Den klassiske reformatorisk-teologiske regel, at "Jesus Kristus" er "Skriftens midte" (bd. 1, 36), misforstås, hvis den bruges før-kritisk. I stedet skal "midte" forstås i den pragmatiske horisont, som udgøres af den fælles brug af navnet Jesus Kristus, som i denne forstand er "midte" og orienteringspunkt (bd. 1, 36, 42). Spørgsmålet om forholdet mel-

lem dogmatik og eksegesi, som dukker op i denne sammenhæng, berører Assel senere, hvor fortolknings- og orienteringspraksisser får betydning som et slags "mellemområde" mellem protokristologisk diskurs i bibelske tekster og ikke-fortællende, dogmatisk kristologi. Anderledes end hvad Jünger i forlængelse af Bultmann skrev, er dogmatik nemlig ikke "konsekvent eksegesi" og kan ikke konfronteres direkte med evangeliets "narrative plot" (bd. 1, 50-52).

Orientering får dermed grundlæggende betydning som forståelseshorisont for skrift som evangelium. Det, som her er den elementære kristologiske opgave, er at præcisere dette med henblik på sammenhængen mellem de fundamentale orienteringsstrukturer (bd. 1, 42f). Dette udmøntes i værkets opbygning, så at sige i baglæns rækkefølge: Først kors, opstandelse og forsoning som orienteringsstruktur, dernæst den erindrede "jordiske" Jesus med afsæt i bl.a. narrativ, receptionsæstetisk tolkning af nytestamentlige tekster, og endelig i tredje bind en afsluttende drøftelse af inkarnationsdiskurser, hvorved de to sidste bind udarbejdes med korsteologien i det omfangsrige bd. 1 som deres horisont (bd. 1, 35) med den ambition at sammentænke kors og inkarnation (bd. 1, 33).

Bd. 1, Versöhnung und neue Schöpfung, undersøger det komplekse felt af symboler relateret til Jesu død og opstandelse og diskuterer begrebsvarianter af forsoning i sammenhæng hermed. Et særligt træk ved tilgangen viser sig her, idet Assel – bl.a. med brug af Cassirers symbolteori – skitserer forholdet mellem bibelsk symbolik og dogmatisk begrebslighed. Kristologiens opgave er ikke at systematisere heterogene bibelske komponenter, men at afsøge "karakteristisk, genkendelig symbolsk meningsdynamik i de nytestamentlige symboler for Jesu død i deres virkningshistoriske brug" (99). Dette sker i den aktualiserende, orientingshermeneutiske ramme, hvor der bl.a. med politisk teologiske overtoner er tale om forsoning, som kan muliggøre en genuin historisk (geschichtlich) ansvarlighed (87).

I den ramme diskuteres forsoning indgående med en lang række samtalepartnere og fra forskellige begrebslige vinkler: Den nytestamentlige offer-symbolik (med forskellige symboler som død, soning, løskøbelse, men også stedfortrædelse, selvhengivelse, fx 173f) viser sig som baggrund for teologihistoriske problemstillinger – navnlig den vanskelige sammenhæng mellem voldsoffer (victima) og sonoffer (sacrificium), som diskuteres med bl.a. Jünger og Dalferth, og spørgsmålet, om Gud forsones af eller forsoner sig med mennesker (122-128). Gennemgående er her problematiseringen af forestillingen om straffende retfærdighed som direkte eller indirekte bagtæppe for forskellige opfattelser af forsoning (fx 206ff, 250). Erindringsbegrebet, som også får en vigtig fundamental betydning for andet bind, drøftes fænomenologisk med bl.a. Kierkegaard, Husserl og Ricoeur (134-142). Korsteologiens betydning for forståelsen af opstandelse belyses omfattende og bliver her en del af en trinitetsteologisk figur, som fremlægges i den centrale §7, som bl.a. kredser om Jesu død som værende forladt af Gud (202ff), og hvor sammenhængen mellem Sønnens evige fødsel og selvhengivelse i tiden be-

lyses af den trinitariske risiko ved disse (220). De afsluttende paragraffer i bindet indeholder bl.a. en omfattende diskussion af Barths forsoningslære (KD IV/1-3) og I. A. Dorners koncept om centralindividet, herunder en kritisk diskussion af mulige, forskelligrettede essentialiseringer eller gyldighedskrav i forbindelse med kontingente træk ved Jesus som “jøde” (med bestemt socialt tilhørsforhold) og “mand” (439ff) og en diskussion med Günter Thomas om en lære om nyskabelse i stedet for “forsoningslære”.

Bd. 2, Der gegenwärtig erinnerte Jesus, tager spørgsmålet om en *Christologie des irdischen Jesus* (14ff) op, idet bindet anvender en omfattende narrativ hermeneutik med inddragelse af tekstsemiotik og receptionsæstetik (bl.a. Louis Marin) i en tolkning af udvalgte nytestamentlige tekster og diskussion af deres nyere receptioner. Bindet fortsætter med navnets teologi og med det korsteologiske udgangspunkt fra bd. 1 som rød tråd, og samtidig peger det frem mod diskussionerne af inkarnationsteologi i bd. 3, bl.a. med problemstillingen om ånds-/inspirationskristologi over for inkarnationskristologi, som Assel ikke ser som alternativ, men som komplementaritet (150ff).

Spørgsmålet om, hvilken kristologisk mening man kan forbinde med den jordiske Jesus, tages indledningsvis op i en diskussion med Fuchs, Ebeling og Jüngel, hvor bl.a. fuldmagts-hypotesen (Ebeling) afvises, ligesom tanken om “implicit kristologi” med henblik på den jordiske Jesus – herunder spørgsmålet om i hvilken henseende man kan tale om tro på Jesus “før påske” – diskuteres kritisk (beretningerne om Jesu liv er ikke blot indledning til passionsberetningerne, 46). I stedet fremhæver Assel “erindrende fremdragelse af prægnans” (47) i Jesu fortalte liv og virke i rammen af spørgsmålet om, hvilken mening Jesu død giver. Et vigtigt narrativt begreb er her “fortalt kontingens”, som – med Marin – knytter sig til Jesu fortalte liv og død på korset og altså ikke er det samme som historisk kontingens, selv om den kan forstås som rummende en hypotetisk henvisning til denne (60). Fremhævelsen af fortalt kontingens indbefatter, at afvisninger og misforståelser af Jesus bliver narrativt vigtige som gennemgangs-(nul-)punkter for meningsdannelse.

I en række paragraffer behandler Assel på dette grundlag kristologiske spørgsmål i diskussioner af de nytestamentlige teksters tolkningshistorie: evangeliernes indledende beretninger (bl.a. dåb og fristelse) samt lignelser, Bjergprædikenen, Fadervor og nadveren. I sammenhæng med udlægning og diskussion af Bjergprædikenen (§24-25) rejser Assel spørgsmålet om kontekst for skærpelserne af Moseloven, og om de snarere skal forstås som hypotetiske og situationsbetingede og ikke som kategoriske, situationsinvariante imperativer. På linje hermed slutter bindet med en markant diskussion af Matt 25,31-46 og denne teksts receptioner og interpretationstyper – både inkarnationskristologiske og moderne humankristologiske samt jødisk filosofiske (Cohen, Rosenzweig, Lévinas) udlægninger. Dermed udgør kapitlet en overgang til tredje bind, idet det rejser spørgsmålet, om Jesusbilledets religiøse betydning som menneskebillede kan tænkes uafhængigt af inkarnationstanken: Er det (med en filosofisk kristologi-skepsis) mennesket

snarere end Gud, der inkarneres i Jesus? Og hvorvidt er tanken om Guds menneskevoudelse afgørende for orienteringspotentialet i kristustroen?

Bd. 3, Inkarnation des Menschen und Menschwerdung Gottes, skal besvare dette spørgsmål, og titlen tyder på, at Assel søger komplementaritet snarere end konkurrence mellem menneskets inkarnation og Guds menneskevoudelse. Bindet drager inkarnationsteologiske konsekvenser af de to forrige bind i en gennemgang af inkarnationsdiskurser gennem teologihistorien: En kritik af Dalferths reduktion af inkarnationen til sekundært interpretament i forhold til bekendelsen til den opstandne korsfæstede (i Dalferth: *Der auferweckte Gekreuzigte*) genoptages, ligesom andet binds komplementære syn på inkarnations- og åndskristologi spiller en rolle, bl.a. i en påfaldende passage om lidelse, passivitet og behovet for åndedrættet hos Levinas (260ff).

Men først og fremmest er det en vigtig pointe, at netop den moderne jødiske religionsfilosofis kristologi-skepsis har et frugtbart og dynamiserende potentiale for formuleringen af en selvkritisk kristologi (14ff). Denne dimension medfører afgrænsning over for både ideologiske funktionaliseringer af inkarnation som identitetsmarkør og af bibelhermeneutik, som gør inkarnation, fx Johannesprologen til semantisk midtpunkt i Det Nye Testamente (20f). Brugen af kristologi-skepsis til belysning af kristologien viser sig særlig i §34 "Fleisch wird Wort – Wort ward Fleisch", hvor Assel undersøger Levinas' inkarnationsbegreb som det etiske at blive krop for den anden. Som afslutning på bindet diskuterer Assel interpretationer af Johannesprologen i horisonten af bl.a. Levinas' inkarnationsforståelse og den tekstsemiotiske tilgang, som også anvendes i andet bind. Han fastholder her bl.a. polysemien i det indledende "Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος" imod en forenkende dualisme (mellem værenstrascendens og den skabte tilværelse), som ikke kan rumme flertydigheden i "supertegnet" "ἦν". Fremfor at udtrykke noget tidsløst (Logos' evige præeksistens) peger dette på et tidsligt flerdimensionalt forhold mellem skabelse og inkarnation (312).

Elementare Christologie er et grundigt og dybtborende værk, som meget omfattende går i samtale med og positionerer sig kritisk og konstruktivt i forhold til et stort spektrum af både systematisk teologisk, historisk og eksegetisk forskning. Gennem velbeskrevne tilgange i tilslutning til flere forskellige teoretikere trækker Assel et spor gennem det teologiske og filosofiske landskab, som undgår konceptuelle forenklinger og begrebslige essentialiseringer og påviser aporier og perspektiver. Herigennem vil Assel betone på én gang irreducible og polyvalente symboler og deres kontekst i konkrete orienteringssituationer, som har det at orientere sig i navnet *Jesus Kristus* til fælles. Meget betegnende bærer papboksen til bindene et citat af Caspar David Friedrich, som udlægger den skitse af Friedrich, der illustrerer omslaget på alle tre bind: "...Am nackten steinigten Meeresstrande steht hoch aufgerichtet das Kreuz, denen so es sehn ein Trost, denen so es nicht sehn ein Kreuz."